

A Critical Study of Leonard Swidler's Ideas of Global Ethics

Zahra Zoofaghari

PhD candidate of Islamic Philosophy, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

z.zoofaghari@iran.ir

Ali Arshad Riahi (corresponding author)

Professor of Islamic philosophy, University of Isfahan, Isfahan, Iran. Arshad@ltr.ui.ac.ir

Gholamhossein Tavakoli

Associate Professor of philosophy Department, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

tavacoly@yahoo.com

Shahab-al-din Zoofaghari

Assistant Professor of Interpretation of Quran & Nahjal-Balaghah, University of Quran and Etrat Studies, Isfahan, Iran. shahabquran@yahoo.com

Abstract

Global ethics is a need reminded to different researchers by the phenomenon of globalization. Meanwhile some scholars like the Catholic theologian Leonard Swidler seek to present the principles of the global ethics based on the common grounds of the religions (ecumenism). The current study has been conducted using a library-based analytic method in order to evaluate Swidler's project of global ethics. To this end, the idea of the unity of religions is outlined and then Swidler's theoretical foundations in his global ethics project as well as the principles presented by him in his second declaration are discussed. Finally, his project is criticized in the light of the presented principles and foundations and the following results are drawn: Swidler's project of global ethics is of such advantages as paying attention to the responsibilities along with the rights, and the principles of human relations with the environment. Moreover, Swidler's idea is significant in view of its being grounded in the effective interreligious dialogue as well as highlighting the role of religion in the global ethics. But his focus on the articles of the Universal Declaration of Human Rights and his failure of explication of its relation with the common ethics of religions have caused him to get distanced from the ideal of unity of religions in his second declaration.

Type of Article: **Original Research**

Received date: **2021.6.8**

Accepted date: **2021.11.1**

DOI: [10.22034/jpiut.2021.46450.2862](https://doi.org/10.22034/jpiut.2021.46450.2862)

Journal ISSN (print): **2251-7960** ISSN (online): **2423-4419**

Journal Homepage: www.philosophy.tabrizu.ac.ir

Keywords: Global Ethics, Unity of Religions, Leonard Swidler, Dialogue, Golden Rule.

Introduction

The phenomenon of globalization has turned the effort for reaching to a global ethics as an unavoidable necessity. One of the main approaches in the global ethics is the one based on the unity of religions and the Catholic theologian Leonard Swidler as the father of the modern movement of dialogue is one of the most important theoreticians of this approach. The present study seeks to answer the following question: How much has Swidler been successful in grounding his project of global ethics on the unity of religions?

Presentation of the Thesis of Unity of Religions

Among western thinkers, Hans Kung and Leonard Swidler have chosen the common ethical principles of religions, traditions and moral schools as the basis of the unity. Leonard Swidler who had cooperated with Hans Kung in the preparation of the first draft of the declaration of the global ethics, himself authored the draft of the second declaration of global ethics in 1994 and presented it in international conferences. He has discussed global ethics from the point of view of the necessity of the dialogue in contemporary world.

The Foundations of Swidler's Project of Global Ethics

Dialogue: dialogue connotes a new method of thinking in the history of mankind and represents a bilateral relation between the humans as "Rational Being" which is necessary for acquiring a perfect understanding of necessary truth. An effective dialogue takes form when in addition to the existing mutual knowledge of the two parties of each other and themselves, a change occurs in their perspective and finally in their practice and behavior.

The Role of Religion in Global Ethics

On the one hand, Swidler entrusts religion with an unrivalled role in the formation and preservation of the global civilization, and on the other hand, he believes that the ethical codes required by the societies are always founded by the religions. Therefore, he puts a strong emphasis on the

interreligious dialogue as a requirement for reaching the common ethical principles shared by the religions as the basis of the global ethics.

Principles of Global Ethics in Swidler's Thought

In 1994, Swidler presented the second declaration of global ethics in three parts (axial maxim, basic principles and foundational principles).

Fundamental Rule: Golden Rule

Basic Principles: Freedom, Protection of human dignity, Protection of the life of all living beings, Extension of self-love to the whole universe, True self-love and altruism in interactions, Helping all people, Freedom of religion and belief, Dialogue.

Middle Principles

Rights/Responsibilities Concerning: Law, Conscience and Belief, Speech and Information, Participation in All Decision-making, Relationship between Women and Men, Property, Work and Leisure, Children and Education, Peace, Preservation of the Environment.

Critical Assessment of Swidler's Global Ethics

Points of Strength:

- 1- Emphasis on the responsibilities and commitments along with the rights
- 2- Special attention to the protection of environment

Points of Weakness:

- 1- Contrary to Swidler's view, religion is not the origin of ethics and the prophets had been the only and the greatest of all advocates of ethics.
- 2- Swidler broaches the principle of freedom without presenting any appropriate practical solution.
- 3- The second declaration has been prepared by one single scholar and then the other scholars have been asked to discuss it. It seems that Swidler has presupposed the public consensus on these principles due to their grounding in the Universal Declaration of Human Rights.

Conclusion

Although some of Swidler's foundations such as deep and effective dialogue of religions and the role of religion in civilization and global ethics are of the necessary capacity for presentation of a global ethics based on ecumenism, this approach is not reflected so much in the principles of the declaration. The focus on the articles of the Universal Declaration of Humans and the lack of its relation with the common ethics of the religion and schools in the text of the declaration are the origin of this problem.

References

- 0 Swidler, Leonard (1996) *The Intimate Intertwining of Business, Religion & Dialogue*, paper presented at the World Congress on Business, Economics and Ethics sponsored by International Society of Business, Economics & Ethics at Reitaku Univ., Tokyo, Japan.
- 0 Swidler, Leonard (2003) "The Age of Global Dialogue", Trans. Hushang Rahnama, *Akbbare Adyan*, V. 6: 56-59. (in persian)
- 0 Swidler, Leonard (2014) *Dialogue for Interreligious Understanding*, NewYork: Palgrave Macmillan.
- 0 Swidler, Leonard (2014) *What is Dialogue?*, Trans. Mahdi Salehi & Ahmad Moghri, *Journal of Seven Heavens*, V. 63-64: 173-196. (in persian)

مجله علمی پژوهش‌های فلسفی دانشگاه تبریز

سال ۱۶ / شماره ۳۸ / بهار ۱۴۰۱

بررسی و نقد آراء «لئونارد سویدلر» درباره اخلاق جهانی

زهرا ذوقفاری

دانشجوی دکتری حکمت متعالیه دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. z.zoofaghari@iran.ir

علی ارشد ریاحی (نویسنده مسئول)

استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. arshad@ltr.ui.ac.ir

غلامحسین توکلی

دانشیار گروه فلسفه دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. tavacoly@yahoo.com

شهاب‌الدین ذوقفاری

استادیار گروه تفسیر و نهج البلاغه دانشگاه معارف قرآن و عترت (علیهم السلام)، تهران، ایران.

shahabquran@yahoo.com

چکیده

اخلاق جهانی نیازی است که پدیده جهانی شدن، پژوهشگران مختلف را به سوی آن سوق داده است. در این میان برخی همچون لئونارد سویدلر، الهی‌دان کاتولیک، درصدد ارائه اصول اخلاق جهانی بر پایه اشتراک ادیان برآمده‌اند. پژوهش حاضر با روش مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیلی به منظور ارزیابی طرح اخلاق جهانی سویدلر صورت گرفته است. به این منظور ابتدا رویکرد اشتراک ادیان معرفی و سپس مبانی نظری سویدلر در طرح اخلاق جهانی و اصول ارائه شده توسط وی در بیانیه دوم ارائه شده است. در نهایت طرح وی با توجه به مبانی و اصول ارائه شده، در بوطه نقد قرار گرفته و این نتایج به دست آمده است: طرح اخلاق جهانی سویدلر از امتیازاتی چون توجه به مسئولیت‌ها در کنار حقوق و نیز اصول روابط انسان با محیط زیست برخوردار است. همچنین ایده وی در ابتدای این طرح بر گفت‌وگوی مؤثر میان ادیان و توجه به نقش دین در اخلاق جهانی از اهمیت بسیاری برخوردار است، اما تمرکز وی بر مواد اعلامیه حقوق بشر و عدم بیان

ارتباط آن با اخلاق مشترک ادیان، باعث شده است که در نهایت آنچه در متن بیانیه دوم ارائه داده است، وی را از رویکرد اشتراک ادیان دور سازد.

کلید واژه‌ها: اخلاق جهانی، اشتراک ادیان، لئونارد سوییدلر، گفت‌وگو، قاعده زرین.

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۸/۱۰

جهانی شدن پدیده اجتناب‌ناپذیر عصر حاضر است که چالش‌ها و تهدیدهای جهانی در پی داشته است. این پدیده، تلاش برای دستیابی به اخلاق جهانی را به‌عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر درآورده است، تا جایی که برخی تنها راه‌حل‌هایی از این تهدیدها و یا تبدیل آن‌ها به فرصت را طرح یک اخلاق جهانی می‌دانند (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۳: ۷۴). کوشل، یکی از طراحان بیانیه اول اخلاق جهانی در این باره می‌نویسد: «جهان بخش‌ناپذیر به‌طور فزاینده‌ای به اخلاقی بخش‌ناپذیر نیاز دارد.» (Kuschel, 2002: 209) و به‌عبارت‌دیگر برای پرهیز از آثار غیرانسانی جهانی شدن، لازم است که اخلاق نیز جهانی شود (کونگ، ۱۳۹۱: ۸۸). بنابراین اخلاق جهانی نه به‌عنوان تحمیلی بر جهانی شدن، بلکه به‌عنوان مبنا و حامی انسان‌ها و جوامع در عصر جهانی شدن، ضروری است (ر.ک. مک نیون، ۱۳۹۵: ۳۱۵-۳۱۶).

یکی از رویکردهای اصلی اخلاق جهانی، رویکرد مبتنی بر اشتراک ادیان، و لئونارد سوییدلر (Leonard Swidler) (۱۹۲۹-) الهی‌دان کاتولیک و پدر جنبش جدید گفت‌وگو، از جمله مهم‌ترین نظریه‌پردازان این رویکرد است. طبق تحقیقات به‌عمل‌آمده پژوهش‌های صورت گرفته درباره طرح اخلاق جهانی سوییدلر عبارت است از:

الف- «تأملی در اخلاق جهانی؛ با تأکید بر بیانیه‌های سوییدلر و هانس کونگ» (۱۳۸۲): این اثر که در قالب مقاله نگاشته شده است به بررسی و نقد دو بیانیه اول و دوم اخلاق جهانی پرداخته، بر این نکته تأکید دارد که این دو بیانیه که از موضع اشتراک ادیان ارائه شده است، بر پایه قاعده زرین به‌عنوان قاعده مبنایی آغاز نموده و اصول پایه و میانی را از آن استخراج نموده است، اما از توجه به ملاک نهایی اخلاق غافل مانده است. درحالی‌که نکته اصلی در نیاز اخلاق جهانی به دین، در ابتناء آن به چنین ملاکی است. در این اثر، بررسی دیدگاه سوییدلر در بیانیه دوم و نیز مبانی آن به‌طور مجزا و تفصیلی مدنظر نبوده است.

ب- «نسبت بنیادگرایی در جهان اسلام و اخلاق جهانی» (۱۳۹۱):^۱ در بخش سوم از این اثر که در قالب پایان نامه نوشته شده است، دیدگاه سوییدلر در قالب بیانیه دوم و نیز دیدگاه وی درباره گفت‌وگو بیان شده و در انتهای این بخش، این بیانیه و بیانیه اول نقد شده است. بررسی سایر مبانی سوییدلر و تحلیل و نقد بیانیه دوم به‌طور مجزا مورد توجه نویسنده نبوده است. پژوهش حاضر برای اولین بار به بررسی مبانی و اصول اخلاق جهانی سوییدلر به‌طور مجزا می‌پردازد و در پی پاسخ به این پرسش اصلی است که لئونارد سوییدلر تا چه اندازه در ابتدای طرح اخلاق جهانی بر پایه اشتراک ادیان توفیق یافته است. به این منظور ابتدا معرفی اجمالی از رویکرد اشتراک ادیان صورت گرفته، سپس مبانی سوییدلر در طرح اخلاق جهانی و اصول اخلاق جهانی وی با تکیه بر بیانیه دوم، ارائه می‌شود. در نهایت، طرح وی در بوطه نقد قرار می‌گیرد.

۱. معرفی رویکرد اشتراک ادیان

از آنجاکه جهانی شدن، چالش‌های اخلاقی بسیاری به همراه داشته است، ارزیابی اخلاقی این پدیده از آغاز مورد توجه متفکران و صاحب‌نظران گوناگون قرار گرفته است. به‌طور کلی می‌توان از سه دسته از نظریه‌پردازان در این باره نام برد:

الف- اخلاق‌گرایان توسعه؛

ب- جهان‌وطنی‌های اخلاقی؛

ج- متفکران اخلاق جهانی.

دو گروه نخست، پیش از جهانی شدن نیز نظریه‌پردازی نموده و هم‌زمان با جهانی شدن، به تناسب پژوهش‌های خود، به ارزیابی اخلاق جهانی پرداخته‌اند. اما گروه سوم پس از ظهور پدیده جهانی شدن آغاز به فعالیت نموده؛ مفهوم اخلاق جهانی را طرح نموده و توسعه داده‌اند. این گروه خود شامل دو رویکرد اشتراک ادیان و مطالعات میان‌رشته‌ای است. رویکرد اول که در این زمینه پیش‌تاز بوده است، در اوایل دهه ۹۰ پایه‌گذاری شد و رویکرد دوم (با نقد رویکرد اول) در اوایل قرن بیست و یکم شکل گرفت. اصول اخلاق جهانی در رویکرد اول، بر پایه اصول اخلاقی مشترک میان ادیان و سنت‌های دیرینه بشری شکل گرفته است، اما در رویکرد دوم، این اصول نه از طریق اجماع و گفت‌وگو و بر مبنای اشتراک، بلکه از طریق مطالعات میان‌رشته‌ای درباره هر یک از مسائل

و چالش‌های اخلاقی جهانی شدن از جمله جنگ، تروریسم، بی‌خانمانی، کودکان کار، مهاجرت، تغییرات آب و هوا، بیماری‌های همه‌گیر، منابع طبیعی محدود و... حاصل شده است (Meollendorf, 2015: 1-3).

در میان اندیشمندان غربی، هانس کونگ و لئونارد سوییدلر دو نظریه‌پرداز مشهور و پیش‌تاز رویکرد اول به شمار می‌روند. آراء و نظرات سایر متفکران غربی درباره اخلاق جهانی با این رویکرد، به‌نوعی تفسیر و تبیین دیدگاه این دو متفکر است و طرحی نو به شمار نمی‌رود. به‌طور کلی، انتخاب مبنای مشترک، راه‌حل مناسبی برای چالش‌های جهانی است. مسئله اصلی، تعیین مبنای اشتراک و استخراج قواعد و اصول مشترک است. در حوزه اخلاق جهانی این مسئله از حساسیت بیشتری برخوردار است. زیرا هدف، ارائه اصول و هنجارهای اخلاقی است که قابل‌پذیرش و عمل برای همگان باشد؛ به‌بیان‌دیگر همه انسان‌های روی کره زمین بدون نیاز به دست کشیدن از آیین، فرهنگ و سنت خود، آن را پذیرفته و در عمل به‌کارگیرند. هانس کونگ و لئونارد سوییدلر، اصول اخلاقی مشترک میان ادیان، سنت‌ها و مکاتب اخلاقی را به‌عنوان مبنای اشتراک برگزیده‌اند. اولین بیانیه اخلاق جهانی بر این مبنای، به همت هانس کونگ و با توافق جمع کثیری از نمایندگان ادیان جهان در سال ۱۹۹۳ ارائه شد^۲. پس از او لئونارد سوییدلر که خود در تهیه پیش‌نویس بیانیه اول با کونگ همکاری نموده بود، در سال ۱۹۹۴ پیش‌نویس بیانیه دوم اخلاق جهانی را نگاشت و در اجلاس‌ها و همایش‌های بین‌المللی ارائه داد^۳. او همچنین با مؤسسه اخلاق جهانی کونگ همکاری و به‌این‌ترتیب در ترویج ایده اخلاق جهانی نقش اساسی ایفا نمود. اخلاق جهانی در اندیشه وی، از منظر ضرورت گفت‌وگو در جهان معاصر، مطرح‌شده و از آنجاکه وی گفت‌وگوی بین ادیان را گفت‌وگویی مؤثر و لازم و نقش ادیان در تمدن جهانی را غیرقابل‌انکار می‌داند، در ایده اخلاق جهانی نیز رویکرد اشتراک ادیان را برگزیده است.

۲. مبانی سوییدلر در طرح اخلاق جهانی

پیش از ورود به اصول اخلاق جهانی لازم است تا مهم‌ترین مبانی و پیش‌فرض‌های سوییدلر در طرح اخلاق جهانی معرفی شود:

۱-۲. گفت‌وگو

هرچند گفت‌وگو به‌عنوان یکی از اصول پایه‌ی بیانیه اخلاق جهانی سوییدلر، معرفی شده است، اما پیش از آن که به‌عنوان یک اصل بر آن تأکید شود، می‌توان آن را به‌عنوان یک مبنای مهم به شمار آورد. به‌طور کلی، گفت‌وگو مهم‌ترین مبنای اندیشه سوییدلر و محور همه نظریات و ایده‌های اوست. در اینجا خلاصه‌ای از دیدگاه وی درباره گفت‌وگو ارائه می‌شود:

۱-۱-۲. چستی گفت‌وگو

سوییدلر گفت‌وگو را به دو معنای عام و خاص به‌کار برده است: گفت‌وگو به معنای عام، یعنی تعامل سازنده میان عناصر متفاوت «از دادوستد ماده و انرژی تا تعامل خلاق الکترون‌ها و پروتون‌ها در دل اتم و تا هم‌زیستی حیاتی جسم و روح؛ از گفت‌وگوی خلاق زن و مرد تا ارتباط پویا میان فرد و اجتماع» (سوییدلر، ۱۳۸۵) گفت‌وگو به معنای خاص، یعنی شیوه نوین اندیشیدن در تاریخ بشری و سخن گفتن با دیگر موجودات اندیشنده به‌منظور آموختن از آنان (همو، ۱۳۸۲: ۵۹). بنابراین گفت‌وگو به معنای عام، هرگونه تعامل و رابطه متقابل میان دو موجود و گفت‌وگو به معنای خاص، یک رابطه دو یا چندجانبه میان انسان‌هاست. (از آنجاکه گفت‌وگو به معنای خاص، مبنای اخلاق جهانی است، ادامه مطالب به این قسم اختصاص دارد.) گفت‌وگو دارای سه ساحت است:

الف- گفت‌وگوی عقل‌ها؛ دویدن در پی حقیقت: در این ساحت دروازه عقل خود را به روی دیگری که جهان را متفاوت از ما می‌فهمد، می‌گشاییم. این گفت‌وگو بسیار مهم و حیاتی است، زیرا نحوه نگرش ما به جهان و زندگی و طرز عمل ما در قبال خود، دیگران و جهان را رقم می‌زند. این قسم از گفت‌وگو مربوط به حوزه شناختی است.

ب- گفت‌وگوی دست‌ها؛ دویدن در پی خیر: در این ساحت ما دست‌به‌دست دیگران می‌دهیم، تا جهان را به زیستگاهی بهتر تبدیل نماییم. جهان باید برای ما به‌مثابه یک‌خانه باشد. گفت‌وگو در این معنا مربوط به حوزه عمل است.

ج- گفت‌وگوی دل‌ها؛ دویدن در پی زیبایی: گفت‌وگو در این ساحت یعنی سهیم شدن در ابراز عواطف دیگران. عواطف انسان از جمله شادی، اندوه، سپاسگزاری و از همه بالاتر عشق، در هنر و زیبایی جلوه می‌کند. ما با درک متقابل زیبایی‌های دیگران از یکنواختی خارج شده و کثرت را درمی‌یابیم (سوییدلر، ۱۳۸۵). این ساحت از گفت‌وگو درباره امور معنوی است، به همین دلیل سوییدلر گاهی از آن با عنوان گفت‌وگو در ساحت معنویت سخن می‌گوید (ر.ک. سوییدلر، ۱۳۹۳: ۹-۱۰).

نکته قابل توجه این است که این سه ساحت متناسب با سه گرایش فطری انسان یعنی گرایش به علم و دانایی، خیر اخلاقی و جمال و زیبایی است. البته ساحت سوم به گونه‌ای که سوییدلر مطرح نموده است، شامل گرایش به پرستش نیز می‌شود. بر این اساس، گفت‌وگو شیوه‌ای برای پاسخ به مهم‌ترین گرایش‌های فطری انسان است و این، اهمیت گفت‌وگو در ساحت‌های مختلف را دوچندان می‌نماید.

۲-۱-۲- ضرورت و اهمیت گفت‌وگو

چرا به گفت‌وگو نیازمندیم؟ جهت تلاش برای رسیدن به درک کامل‌تری از حقیقت معنای امور. «تلاش ما در جست‌وجوی حقیقت معنای چیزها، ما را در مقام انسانی به چرخش به سوی گفت‌وگو وادار می‌کند» (سوییدلر، ۱۳۸۲: ۵۹). از دیدگاه سوییدلر، اساساً «جوهر انسانیت ما دایر مدار گفت‌وگوست» (همو، ۱۳۸۵) و ما آدمیان به برکت گفت‌وگو می‌توانیم به مرتبه بالاتری از جلوه خلقت نائل شویم. به نظر وی امروزه اهمیت گفت‌وگو تا جایی است که حتی نفی آگاهانه گفت‌وگو گناهی عظیم به شمار می‌رود و در دنیای کنونی «نوع انسان درنهایت با دو گزینه روبه‌روست: گفت‌وگو یا مرگ» (همو، ۱۳۸۲: ۵۹) به بیان دیگر، برای درک حقیقت، راهی به جز گفت‌وگو برای انسان معاصر، متصور نیست. از این مبنا به دست می‌آید که از نظر سوییدلر، برای ارائه اصول اخلاق جهانی نیز راهی جز گفت‌وگو وجود ندارد.

۲-۱-۳. تغییر پارادایم از تک‌گویی به گفت‌وگومحور

دلیل اصلی و زیربنایی ایجاد و گسترش گفت‌وگو، تغییر پارادایم در غرب در نحوه درک و توضیح انسان از جهان است (همو، ۱۳۹۳: ۱۷۶). سویدلر معتقد است تا پیش از دوره روشنگری در غرب، حقیقت یک مفهوم مطلق، ایستا، تک‌گویانه و انحصاری تلقی می‌شد، اما پس از دوره روشنگری در غرب، دیدگاهی نو درباره حقیقت پدید آمد که بر اساس آن مفهوم حقیقت، غیر مطلق، پویا، گفت‌وگومحور و به‌طور خلاصه، نسبی شد (Swidler, 2014: 152-153). این تغییر پارادایم در گزاره‌های ناظر بر حقیقت، گفت‌وگو را نه تنها ممکن، بلکه ضروری نمود.

اما گفت‌وگو خود، یکی از طرق مؤثر در این تغییر نیز بوده است. توضیح اینکه ما در برابر حقیقت، منفعل نیستیم، ما فقط دریافت‌کننده حقیقت و شنونده آن نیستیم، بلکه ما درباره حقیقت می‌اندیشیم و با آن سخن می‌گوییم، از حقیقت پرسش می‌کنیم و او را برمی‌انگیزانیم تا به ما پاسخ دهد. این پاسخ وابسته به زبانی است که با آن سخن می‌گوییم. اگر پاسخ‌های نامطلوب و مبهم دریافت می‌کنیم، نشان از این است که باید با زبان مناسب‌تری از حقیقت پرسش کنیم؛ برای مثال، اگر بپرسیم «رنگ زرد چقدر دور است؟» مسلماً پاسخ نامطلوب یا مبهمی دریافت خواهیم کرد (Ibid: 155). چنین تلقی‌ای از حقیقت نوعی تلقی گفت‌وگویی است. این تلقی به ما می‌گوید که یک پاسخ مطلق برای همیشه وجود ندارد، زیرا پرسش‌ها در هر پارادایمی متفاوت از پارادایم دیگر است و در نتیجه پاسخ‌ها نیز متناسب با آن تغییر می‌کند. در اثر این تغییر پارادایم درک ما از گزاره‌های مربوط به حقیقت، نسبی شده است. بنابراین، درک هر کس از حقیقت وابسته به بافت تاریخی، قصد عملی، منظر اجتماعی- فرهنگی، محدودیت زبانی و ... او متفاوت از دیگری است، پس لازم است تا برای توسعه و بسط مفهوم حقیقت، از درک دیگران نسبت به آن نیز آگاهی یابیم و این جز از طریق گفت‌وگو امکان‌پذیر نیست (سویدلر، ۱۳۹۳: ۱۷۸).

به نظر می‌رسد سویدلر از سویی گفت‌وگو را عامل تغییر پارادایم غربی و از سوی دیگر، تغییر پارادایم را خاستگاه گفت‌وگو می‌داند. در جمع میان این دو می‌توان گفت، تلقی گفت‌وگویی از حقیقت، عامل و به تعبیر دقیق‌تر مشخصه مهم تغییر پارادایم است و تغییر پارادایم زمینه را برای توسعه و ترویج گفت‌وگو مساعد می‌کند.

۲-۱-۴. هدف از گفت‌وگو

از آن رو که گفت‌وگو تعلیم و تعلم دوجانبه است، هر یک از طرفین در این فرآیند علاوه بر اینکه به شناخت بیشتری از طرف مقابل دست می‌یابد، به درک کامل تری از نحوه وجود خود در دنیا می‌رسد. اینکه «ما در دنیا چگونه هستیم» و با دیگران چگونه ارتباط داریم، در واقع بخشی از وجود ما را تشکیل می‌دهد. این شناخت گسترده‌ای که طی گفت‌وگو حاصل می‌شود، نوعی تغییر در نگرش ما به خودمان و دیگران است و این تغییر در نگرش، منجر به تغییر در عمل و رفتار ما می‌شود. بنابراین «هدف از گفت‌وگو این است که هر دو طرف بیاموزند و بر طبق آن تغییر کنند» (همان: ۱۸۴) به بیان دیگر می‌توان گفت در نظر سوییدلر، شناخت، هدف متوسط و تغییر، هدف نهایی گفت‌وگو است.

با نظر به اینکه یکی از مؤلفه‌های اخلاق جهانی، پیوند میان نظر و عمل است، می‌توان انتظار داشت اخلاق جهانی که از طریق گفت‌وگو حاصل شود، این مؤلفه را دارا باشد. البته این در صورتی است که گفت‌وگو در مسیر صحیح خود پیشرفته و به هدف نهایی دست یابد.

۵-۱-۲. قواعد گفت‌وگو

سوییدلر یک شیوه خاص برای گفت‌وگو را ترویج نمی‌کند، بلکه رهنمودهایی برای بهره‌گیری از شیوه‌های گوناگون ارائه می‌دهد:

- ۱- با ایده و هدف آموختن، رشد و در نتیجه تغییر در رفتار و عمل وارد گفت‌وگو بشویم. به یاد داشته باشیم که گفت‌وگو فرآیندی دوسویه است، نه صرفاً برای تغییر و تحمیل بر طرف مقابل.
- ۲- (گفت‌وگو درباره گفت‌وگوی بالقوه) تمام سنت‌هایی که قرار است در گفت‌وگو شرکت کنند، باید در برنامه‌ریزی اولیه آن دخیل باشند. به ویژه زمانی که طرفین برای اولین بار با یکدیگر روبه‌رو می‌شوند.
- ۳- در اولین رویارویی (بین جوامع) نباید به سخت‌ترین موارد تفاوت‌ها پرداخته شود، بلکه باید اشتراکات برجسته شود، تا بتواند موجب ایجاد و بسط اعتماد میان طرفین گردد، زیرا اعتماد دوجانبه پایه اصلی گفت‌وگو است.
- ۴- برای حصول اعتماد، هر دو طرف باید با صداقت کامل وارد گفت‌وگو شوند، زیرا هر طرف به امید شناخت واقعیت طرف مقابل وارد گفت‌وگو شده است، پس اگر طرف مقابل صادقانه گفت‌وگو

نکند، اعتماد حاصل نشده و شناخت صحیح صورت نمی‌گیرد. همچنین هر طرف باید فرض را بر این بگذارد که طرف مقابل صادقانه سخن می‌گوید، تا به این ترتیب اعتماد دوجانبه شکل گیرد.

۵- باید دقت داشته باشیم که آرمان‌های خود را با آرمان‌های طرف مقابل بسنجیم نه با اعمال او و اعمالمان را با اعمال او مقایسه نماییم، نه با آرمان‌هایش. در غیر این صورت چیزی نخواهیم آموخت.

۶- هر یک از طرفین باید تعریفی از خود ارائه دهد، چون هر طرف خودش بیش از دیگری از درون خود را می‌شناسد و می‌تواند تعریف کند. البته این خودشناسی با پیشرفت گفت‌وگو تغییر و رشد می‌کند.

۷- برای روشن شدن تفاوت‌های حقیقی باید هر یک از طرفین بدون پیش‌فرض ثابتی، درباره تفاوت‌ها وارد گفت‌وگو شود.

۸- برای بهره بردن از گفت‌وگو باید نگرش انتقادی به خود و سنت خود داشته باشیم.

۹- گفت‌وگو در صورتی معتبر است که طرفین آن، همسان و هم‌رتبه پنداشته شوند. در صورتی که یک طرف، طرف مقابل را در رتبه پایین‌تر از خود دانسته و او را فرومایه پندارد، گفت‌وگو به معنای حقیقی رخ نمی‌دهد.^۵

(این قاعده به‌طور ضمنی اشاره می‌کند که در گفت‌وگوی بین ادیان هیچ دینی نباید خود را برتر از دیگر ادیان بداند.)

۱۰- باید درک صحیحی از گفت‌وگو به‌عنوان رابطه‌ای دوسویه که هر دو طرف از یکدیگر می‌آموزند و بر اساس آن تغییر می‌کنند، داشت. این تلقی، گفت‌وگو را ثمربخش نموده، تغییر رو به رشد در زندگی طرفین و جوامع آنان را در پی خواهد داشت (سویدلر، ۱۳۹۳: ۱۸۷-۱۸۸؛ ۲۰۱۴: 48-49).

۲-۱-۶- گفت‌وگوی ادیان

گفت‌وگوی افراد متعلق به سنت‌ها و جوامع دینی متفاوت، درباره موضوعی دینی را گفت‌وگوی دینی گویند (همان: ۱۷۵). چه کسی باید وارد گفت‌وگوی دینی شود؟ به‌طور کلی هر کسی که عضو یک جامعه دینی است، می‌تواند وارد گفت‌وگوی دینی بشود. پس باید پرسید که چه کسی صلاحیت

عضویت در جامعه‌ای دینی را دارد. اگر پرسش درباره نماینده رسمی یک جامعه باشد، پاسخ، کسانی هستند که هیئت رسمی آن جامعه تعیین می‌کند و اگر پرسش درباره نماینده رسمی نباشد، شهرت عمومی ملاک است. اما سرانجام این ملاک که هر شخص خودش باید تعیین نماید که عضو جامعه‌ای دینی هست یا خیر، به نظر سوییدلر پسندیده‌تر است (همان: ۱۷۹). ورود به گفت‌وگوی دینی، افزون بر عضویت در جامعه دینی، شرایطی دارد:

۱- شرح صدر برای آموختن از دیگران (شرط اصلی و مهم)؛

۲- آگاهی از سنت دینی خود؛

۳- وجود گفت‌وگو کننده‌ای با این خصوصیات (همان: ۱۸۰).

این سه شرط به‌طور کلی برای هر گفت‌وگویی لازم است.

هرچند گفت‌وگوی ادیان در معنای اولیه‌اش نوعی ارتباط فکری و کلامی است، اما در واقع اگر نتایج آن به دو حوزه عمل و معنویت، سرایت نکند، بی‌ثمر خواهد بود. از آن‌رو که دین امری است مربوط به قلب انسان، گفت‌وگوی دینی باید وارد حوزه معنوی نیز بشود، در غیر این صورت گفت‌وگو سطحی خواهد بود. اگر گفت‌وگو سطحی باشد، دچار روان گسیختگی و تزویر می‌شویم (همان: ۱۸۲).

۲-۲. کثرت‌گرایی دینی

یکی دیگر از مبانی سوییدلر، کثرت‌گرایی دینی است. کثرت‌گرایی که ریشه در نسبی‌گرایی دارد، به‌طور کلی به این معناست که همه دیدگاه‌های مختلف در زمینه سیاست، فرهنگ، اقتصاد یا دین، صحت و حقانیت دارند و کثرت‌گرایی دینی (به‌طور خاص) به این معناست که همه ادیان برحق‌اند و پیروان همه ادیان اعم از ادیان آسمانی و غیر آسمانی، رستگارانند و هیچ دینی بر دیگری برتری ندارد.

سوییدلر بر این باور است که یکی از نمونه‌های بارز تغییر پارادایم از عصر تک‌گویی به عصر گفت‌وگو محور، تغییری است که در کلیسای کاتولیک به‌مثابه یک انقلاب کپرنیکی رخ داد و در پی آن حقانیت سایر ادیان نیز به رسمیت شناخته شد. وی در این باره می‌نویسد: «ما مسیحیان در عصر گفت‌وگو دریافته‌ایم که همسایگان یهودی یا مسلمان ما نیز می‌توانند بی‌آنکه به مسیحیت بگردند

«رستگار» باشند. ارتباط ما با آنان رفته‌رفته از گونه «تبلیغ به مسیحیت» به گفت‌وگو و همکاری بدل شده است.» (همان، ۱۳۸۲: ۵۸) بر این اساس، دیدگاه پیروان هر یک از ادیان درباره حقیقت می‌تواند در جایگاه خود صحیح باشد. در اینجاست که ضرورت گفت‌وگوی بین‌الادیان آشکار می‌شود (Swidler, 8: 1996). زیرا هرچند تفسیر هر یک از ادیان از حقیقت می‌تواند صحیح باشد، اما درباره هیچ‌یک از آن‌ها نمی‌توان ادعا نمود که مطلق و نامحدود است، بنابراین ما برای درک بهتر و کامل‌تر حقیقت، نیازمند گفت‌وگوی بین‌الادیان هستیم.

۲-۳. نقش دین در تمدن جهانی

دین، تفسیری است از هدف نهایی حیات و چگونگی زندگی بر اساس آن، بر مبنای درک خاصی از امر متعالی^۵. از یک‌سو تاریخ تمدن بشری نشان می‌دهد که دین همواره به‌عنوان هسته مرکزی و روح معنوی هر تمدنی بوده است. از سوی دیگر بر مبنای تکثرگرایی دینی، هیچ دینی بر دیگر ادیان برتری ندارد، به‌طوری‌که بتوان تفسیر آن دین از حقیقت را صحیح‌تر و کامل‌تر از بقیه ادیان دانست و آن را به‌عنوان دین واحد جهانی معرفی نمود. بنابراین «تمدن جهانی امروز با تمدن گذشته در رابطه با دین تفاوتی دارد و آن اینکه یک دین مرکز آن نیست، بلکه تمدن جهانی نوظهور توسط کثرت ادیان ... هدایت می‌شود.» (Ibid) پرسش اساسی این است که ادیان متعدد چگونه می‌توانند هدایتگر تمدن واحد باشند. سوییدلر خود به این مسئله توجه داشته و (تنها) راه گریز از آن را گفت‌وگوی بین‌الادیان می‌داند.

۲-۴. نقش دین در اخلاق جهانی

به‌طور کلی ادامه حیات یک جامعه و توسعه و شکوفایی آن منوط به داشتن اصول اخلاقی منسجم است. بر این اساس، جهان کنونی که به‌مثابه یک جامعه واحد در نظر گرفته می‌شود، نیز نیازمند اصول اخلاق جهانی است. از سوی دیگر از دیدگاه سوییدلر اصول اخلاقی موردنیاز جوامع توسط ادیان پایه‌ریزی شده است (Ibid). در گذشته، در هر جامعه و تمدنی یک دین به‌عنوان دین غالب، اخلاق، فرهنگ و سایر ابعاد معنوی آن را هدایت می‌نمود، اما اکنون که با تعدد ادیان در جامعه جهانی مواجه هستیم، باید اصول اخلاقی مشترک و موردتوافق همه ادیان را به‌عنوان اخلاق جهانی

معرفی نماییم. روشن است که در نگاه سوییدلر این مهم به جز از طریق گفت‌وگو درباره اصول اخلاقی مشترک میان ادیان ممکن نیست.

۳. اصول اخلاق جهانی در اندیشه سوییدلر

سوییدلر پس از همکاری با هانس کونگ در تهیه پیش‌نویس بیانیه اول اخلاق جهانی، در سال ۱۹۹۴ اقدام به نوشتن و ارائه بیانیه دیگری نمود. این بیانیه در سه بخش (قاعده مبنایی، اصول پایه و اصول میانی) طرح‌شده است.

۱-۳. قاعده مبنایی

از آنجا که سوییدلر رویکرد اشتراک را در اخلاق جهانی برگزیده است، قاعده زرین را که در طی هزاران سال در بسیاری از سنت‌های دینی و اخلاقی مورد تأیید قرار گرفته است، به‌عنوان قاعده و اصل مبنایی اخلاق جهانی قرار می‌دهد.

این قاعده به ما می‌گوید: «با دیگران طوری رفتار کن که دوست داری آنان با تو همان‌طور رفتار کنند» به نظر سوییدلر، دامنه شمول این قاعده به وسعت کل کیهان است: «این قاعده نه تنها برای خانواده، دوستان، جامعه و ملت شخص، بلکه برای همه افراد، خانواده‌ها، جوامع، ملت‌ها و در سرتاسر جهان و کل کیهان باید معتبر باشد.» (Swidler, 2014: 171)

سوییدلر معتقد است که قاعده زرین به ما می‌آموزد که به خود اصیل به‌عنوان معیار دیگرخواهی توجه کنیم. خودخواهی و دیگرخواهی اصیل در تضاد با یکدیگر نیستند، بلکه خودخواهی اصیل لزوماً به دیگرخواهی می‌انجامد، حتی شاید منجر به این بشود که شخص، زندگی خود را فدای زندگی دوستش کند. البته، این آخرین و بالاترین مرحله رشد و تکامل انسانی است. کسی که به این مرحله می‌رسد، انسان کامل، آرَهَت (Arahat) بودیستوه (Bodhisattva) یا حکیم نام دارد. نکته قابل توجه این که برپایی جامعه باید بر مبنای عشق راستین به خود باشد، با این هدف که این عشق، توسعه‌یافته و به دیگرخواهی اصیل و نهایتاً انسان کامل برسد، اما نمی‌توان انتظار داشت که جامعه از ابتدا متشکل از اعضا و افرادی باشد که انسان کامل‌اند؛ به بیان دیگر برپایی جامعه بر مبنای

دیگرخواهی بدون در نظر گرفتن عشق حقیقی به خود اصیل، چنانکه ایدئولوژی‌های آرمان‌گرایانه‌ای چون کمونیسم می‌پنداشتند، نتیجه‌بخش نیست (Ibid 164-165).

۳-۲. اصول پایه

بر مبنای قاعده زرین، هشت اصل پایه برای اخلاق جهانی حاصل می‌شود:

۱. از آن‌رو که آزادی، ذاتی انسان است، هر شخص آزادانه می‌تواند از هر ظرفیتی استفاده و رشد کند، به شرطی که موجب نقض حقوق اشخاص دیگر و یا بی‌توجهی و بی‌حرمتی نسبت به اشیاء جاندار و غیر جاندار نشود.
۲. به دلیل اینکه همه انسان‌ها به‌طور برابر از کرامت ذاتی برخوردارند، باید همواره با همه آن‌ها به‌عنوان هدف و غایت رفتار شود و نه صرف وسیله و آلت^۶. علاوه بر این، هر انسانی در مواجهه با دیگر انسان‌ها باید در جهت ارتقاء کامل کرامت ذاتی انسان تلاش کند.
۳. اگرچه ارزش ذاتی انسان بیش‌تر از موجودات غیرانسانی است، اما همه این اشیاء، اعم از جاندار و غیر جاندار، از آن‌جهت که موجودند، دارای ارزش ذاتی‌اند و به همین دلیل، باید حرمت آن‌ها حفظ شود.
۴. انسان‌ها به دنبال دست یافتن به آنچه برای خود خیر می‌پندارند و به آن علاقه دارند، هستند. معمولاً این "خود" گسترش‌یافته و فراتر می‌رود و شامل خانواده و دوستانشان نیز می‌شود، بنابراین در طلب خیر برای آن‌ها نیز هستند. علاوه بر این، بر اساس قاعده زرین، این عشق به "خود" باید به‌طور طبیعی، گسترش و تعالی یافته، تا جامعه، ملت، جهان و کیهان را در برگیرد.
۵. عشق حقیقی انسانی، خوددوستی و دیگر دوستی راستینی است که به‌گونه‌ای با هم پیوند خورده است که بتواند در نهایت همه را در برگیرد. این طبیعت گسترده و فراگیر عشق باید به‌عنوان یک اصل فعال در تعاملات شخصی و جهانی شناخته شود.
۶. کسانی که مسئولیت افراد دیگر را بر عهده‌دارند، موظف‌اند به آن‌ها کمک کنند. افزون بر این، قاعده طلایی حاکی از این است که همان‌طور که اگر ما دچار مشکل جدی شویم و نتوانیم به خودمان کمک کنیم، از کسانی که می‌توانند به ما کمک کنند، درخواست می‌کنیم، حتی اگر این

افراد، هیچ مسئولیتی در قبال ما نداشته باشند، ما نیز باید به دیگرانی که در شرایط سخت قرار دارند و نمی‌توانند به خودشان کمک کنند، یاری‌رسانیم، حتی اگر هیچ مسئولیتی در قبال آن‌ها نداشته باشیم.

۷. از آنجاکه همه انسان‌ها حق برابر در حفظ دین یا اعتقاد خود دارند، آزادی و احترام لازم برای دین و اعتقاد هر کس باید به او عطا شود.

۸. گفت‌وگو (که هدف اصلی آن این است که طرفین از یکدیگر بیاموزند) ابزاری ضروری است که از طریق آن زنان و مردان می‌آموزند که همواره با یکدیگر در ارتباط باشند و از این طریق، تعریف و تصورشان را از معنای زندگی، توسعه بخشیده، اجماع رو به رشدی را که از طریق آن می‌توانند در این کره خاکی با یکدیگر به شیوه اصیل انسانی زندگی کنند، گسترش دهند (Swidler, 2014: 171-172).

۳-۳. اصول میانی

اصولی که در اینجا به‌عنوان اصول میانی اخلاق جهانی ارائه می‌شود، پایه و اساس اعلامیه جهانی حقوق بشر سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ است که تقریباً به تصویب همه ملت‌های جهان رسیده است.

۱. حقوق / مسئولیت‌های قانونی: از آنجاکه همه انسان‌ها دارای کرامت ذاتی برابرند، همه در برابر قانون باید یکسان باشند. در عین حال، همه افراد و جوامع باید از تمام قوانین عادلانه پیروی کنند. نه فقط از متن قانون، بلکه از روح قانون باید پیروی شود.

۲. حقوق / مسئولیت‌های مربوط به وجدان، دین و عقیده: از آن‌رو که انسان‌ها موجوداتی متفکر و در نتیجه دارای آزادی و اختیار در تصمیم‌گیری‌اند، همه آن‌ها حق آزادی اندیشه، گفتار، وجدان، دین و عقیده دارند. در عین حال، همه انسان‌ها باید از حقوق خود در زمینه آزادی اندیشه، گفتار، وجدان، مذهب و عقیده به‌گونه‌ای استفاده کنند که به خود و دیگران احترام بگذارند و تلاش کنند، تا حداکثر منافع را برای خود و هم‌نوعانشان، به دست آورند.

۳. حقوق / مسئولیت‌های مربوط به گفتار و اطلاعات: از آنجاکه انسان‌ها موجودات متفکری‌اند و می‌توانند واقعیت را درک نموده، درباره آن سخن بگویند، همه افراد و جوامع، حق (و همچنین

مسئولیت) دارند که در حد امکان، درباره واقعیت بیاموزند و صادقانه آن را بیان کنند. درعین حال همه باید از سرپوش گذاشتن‌ها، تحریف‌ها و دست‌کاری‌های دیگران و نیز ورود نامناسب آن‌ها به حریم شخصی خود جلوگیری کنند. این آزادی و مسئولیت به‌ویژه در مورد رسانه‌های جمعی، هنرمندان، دانشمندان، سیاستمداران و رهبران مذهبی صادق است.

۴. حقوق / مسئولیت‌های مربوط به مشارکت در کلیه تصمیم‌گیری‌های تأثیرگذار بر خود شخص یا کسانی که مسئولیت آن‌ها بر عهده اوست: از آن‌رو که انسان موجودی است دارای اختیار و آزادی در انتخاب، همه افراد بالغ در کلیه تصمیماتی که بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد، حق مشارکت دارند؛ از جمله مشارکت معنادار در انتخاب رهبران و در بازخواست از مسئولیت‌های آنان و همچنین حق دسترسی برابر به تمام مناصب رهبری برای کسانی که استعداد آن را دارند. درعین حال، همه انسان‌ها باید تلاش نمایند تا از حق و تکلیف خود برای مشارکت در حاکمیت سیاسی به‌گونه‌ای بهره ببرند که حداکثر سود را، هم برای خود و هم برای هموعانشان به همراه داشته باشند.

۵. حقوق / مسئولیت‌های مربوط به روابط بین زنان و مردان: از آن‌رو که مردان و زنان ذاتاً برابرند، حقی برابر در رشد و توسعه کامل استعدادهای خود دارند. همچنین زنان و مردان از آزادی یکسان در امر ازدواج و حق برابری در امر طلاق برخوردارند. درعین حال، همه زنان و مردان باید در زندگی مشترک و خارج آن به‌گونه‌ای رفتار کنند که به کرامت ذاتی، برابری، آزادی و مسئولیت‌های خود و دیگران احترام بگذارد.

۶. حقوق / مسئولیت‌های مربوط به مال و مالکیت: از آن‌رو که انسان‌ها ذاتاً آزادند، حق مالکیت نسبت به دارایی‌های مختلف را دارند. درعین حال، ساختار جامعه باید به‌گونه‌ای باشد که با مالکیت و دارایی افراد، محترمانه برخورد شود و تلاش جامعه در جهت به حداکثر رساندن سود این دارایی‌ها نه تنها برای صاحبان آن، بلکه برای هموعان آنان و همچنین برای کل جهان باشد.

۷- حقوق / مسئولیت‌های مربوط به کار و اوقات فراغت: از آنجاکه برای داشتن یک زندگی اصیل انسانی، همه انسان‌ها به‌طور معمول باید کار هدفمندانه و نیز اوقات فراغت مناسب داشته باشند، تلاش افراد و جوامع باید در راستای سازمان‌دهی جامعه به‌گونه‌ای باشد که بتوانند این دو عرصه از زندگی اصیل انسانی را هم برای خودشان و هم برای همه اعضای جامعه تأمین نمایند.

درعین حال، همه افراد موظف‌اند که برای پاداش خود به‌طور مناسب کار کنند و هم‌راستا با همه جوامع، در جهت کار سازنده و اوقات فراغت مفید برای خود، جوامع خود و سایر افراد و جوامع تلاش کنند.

۸- حقوق / مسئولیت‌های مربوط به آموزش و پرورش کودکان: اولاً، کودکان درباره به دنیا آمدن، جامعه‌پذیری و آموزش خود هیچ‌گونه مسئولیتی ندارند، بلکه والدین آنان در این باره مسئول‌اند. هر جا و به هر دلیلی که کودکان موفق نشوند و شکست بخورند، وابستگان آنان و جامعه مدنی موظف‌اند که انسانی‌ترین مراقبت‌های ممکن اعم از مراقبت‌های جسمی، روحی، اخلاقی / معنوی و اجتماعی را برای آنان فراهم کنند. از آنجاکه انسان‌ها فقط از طریق آموزش، در معنای عام کلمه، می‌توانند به انسانیت واقعی دست پیدا کنند و امروزه [به‌طور خاص] فقط با آموزش گسترده رسمی می‌توانند رشد فزاینده داشته باشند، همه افراد و جوامع باید تلاش کنند تا آموزشی برای همه کودکان و زنان و مردان بالغ ارائه دهند که هدف آن رشد کامل شخصیت انسانی، احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، ترویج تفاهم، گفت‌وگو و روابط دوستانه میان همه انسان‌ها - صرف‌نظر از تفاوت‌های نژادی، قومی، مذهبی، اعتقادی، جنسی و غیره - و احترام به زمین باشد. درعین حال، همه افراد و جوامع مکلف‌اند که در جهت تأمین وسایل موردنیاز این آموزش برای خود و جوامع خود همکاری لازم را داشته باشند و فراتر از آن، تلاش کنند تا برای همه انسان‌ها این شرایط را فراهم آورند.

۹- حقوق / مسئولیت‌های مرتبط با صلح: از آنجاکه صلح، هم به‌عنوان عدم خشونت و هم وجود عدالت برای همه انسان‌ها، شرط ضروری رشد کامل انسان، در بعد فردی و اجتماعی است، همه انسان‌ها و جوامع باید در جهت توسعه صلح در همه سطوح اعم از فردی، میان فردی، محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی تلاش و تصدیق نمایند که:

- الف - مبنای اصلی صلح، عدالت برای همه افراد است.
- ب - به‌شدت باید از خشونت اجتناب شود، تنها در مواردی به خشونت متوسل می‌شویم که فقدان آن موجب شر بزرگ‌تری شود.
- ج - هنگام شکسته شدن صلح، همه تلاش‌ها باید برای بازگرداندن سریع آن باشد.

درعین حال، باید پذیرفت که صلح، مانند آزادی، یک ارزش مثبت است که باید به طور مداوم پرورش یابد و بنابراین همه افراد و جوامع نه تنها برای جلوگیری از فروپاشی آن، بلکه برای تقویت رشد و توسعه آن، باید اقدامات اولیه ضروری را انجام دهند.

۱۰- حقوق / مسؤلیت‌های مربوط به حفاظت از محیط‌زیست: به دلیل اینکه اشیاء اعم از جاندار و غیر جاندار، صرفاً به دلیل وجودشان دارای ارزش ذاتی‌اند و نیز به این دلیل که اگر محیط‌زیست به شدت آسیب ببیند، انسان‌ها نمی‌توانند به طور کامل رشد کنند، یا حتی زنده بمانند، همه افراد و جوامع باید به زیست بومی که همه ما در آن زندگی می‌کنیم، حرکت می‌کنیم و از آن بهره می‌بریم، احترام بگذارند و طوری رفتار کنند که:

الف- هیچ‌یک از اشیاء جاندار یا غیر جاندار نباید حالت طبیعی خود را از دست بدهد، مگر اینکه برای برخی از مصالح بزرگ‌تر به کار گرفته شود؛ به‌عنوان مثال، استفاده از گیاهان یا حیوانات برای غذا.

ب- در صورت امکان، فقط مواد جایگزین پذیر را می‌توان از حالت طبیعی خارج نمود. درعین حال، همه افراد و جوامع باید همواره مراقب باشند تا از جهان ما، به‌ویژه در برابر انفجار جمعیت انسانی و افزایش امکانات فناورانه که آن را به شکلی روزافزون تهدید می‌کند، محافظت نمایند (Ibid: 3-5).

۴. طرح اخلاق جهانی سوییدلر در بوته نقد

از جمله نقاط قوت دیدگاه سوییدلر می‌توان به این موارد اشاره نمود:

۱- اصول این بیانیه با تأکید بر مسؤلیت‌ها و تکالیف در کنار حقوق طراحی شده است. هرچند این اصول بیشتر بر پایه بیانیه حقوق بشر شکل گرفته، اما به ازای هر یک از حقوق، مسؤلیت متقابل با آن نیز تبیین شده است، تا نشان دهد که تأکید بر حقوق بدون توجه به مسؤلیت‌ها کارایی لازم را برای مواجهه با چالش‌های ناشی از جهانی شدن ندارد. زیرا یکی از دلایل مهم بحران‌ها و چالش‌های کنونی بشر، عدم توجه او به مسؤلیت‌هاست. این خلأ در بیانیه حقوق بشر نیز آشکار است. هانس کونگ، طراح اصلی بیانیه اول اخلاق جهانی، در این باره می‌نویسد: «گفتمان مدرن راجع به حقوق بشر، یک چیز را مغفول نهاده است و آن اینکه همه حقوق‌ها، تلویحاً متضمن

مسئولیت‌اند، اما همه مسئولیت‌ها از حقوق ناشی نمی‌شوند.» (کونگ، ۱۳۸۹: ۱۲۷) می‌توان گفت «مسئولیت‌پذیری» یکی از مفاهیم کلیدی بیانیه (اول و دوم اخلاق جهانی است.

۲- توجه ویژه به حفاظت از محیط‌زیست، از دیگر نقاط مثبت در این بیانیه به شمار می‌رود. توجه به رابطه انسان با محیط‌زیست در کنار اصول اخلاقی مربوط به روابط میان انسان‌ها، برگرفته از این ایده است که انسان جزئی از کیهان است و از این رو اصول اخلاق جهانی، نه تنها درباره رابطه انسان با انسان‌های دیگر، بلکه باید دربردارنده رابطه وی با کل کیهان باشد. سوییدلر در پیش‌نویس بیانیه در این باره می‌نویسد: «این بیانیه باید انسان محورانه و بلکه کیهان-انسان محور باشد، زیرا انسان واقعی جدای از متن واقعیت (و کل کیهان) نیست.» (Swidler, 2014: 16۲) «همچنین دامنه در حال گسترش قاعده زرین به ما می‌گوید که با موجودات غیرانسانی نیز به دلیل اینکه دارای وجودند، باید با احترام رفتار نمود و حرمت وجود آن‌ها را حفظ کرد.» (Ibid: 165)

۳- طرح اصل آزادی نه تنها به عنوان یک حق، بلکه در قالب یک مسئولیت، با توجه به فضای آزادی‌خواهی در غرب، از جمله نقاط مثبت دیدگاه سوییدلر به شمار می‌رود. افزون بر این سوییدلر با تعمیم قاعده زرین از محدوده روابط انسانی به رابطه انسان با کل کیهان و تبیین اصل آزادی بر پایه قاعده زرین، توانست محدوده آزادی فردی را با دیدی وسیع‌تر یعنی با نظر به رابطه انسان با کل کیهان معرفی نماید. توضیح: در لیبرالیسم غربی محدوده آزادی فردی، آزادی و حقوق دیگر انسانهاست. اما از بیان سوییدلر به دست می‌آید که همه انسانها از آن جهت که انسان‌اند و ذاتا آزادند، در بهره‌مندی از آزادی‌های فردی مانند آزادی وجدان، اندیشه، گفتار، عقیده و مذهب، حق برابر دارند، در مقابل، مسئولیت رعایت حقوق دیگر انسانها و نیز حفظ حرمت حیات همه موجودات اعم از جاندار و غیرجاندار را نیز به عهده دارند. به نظر می‌رسد این قید برای آزادی فردی با توجه به چالش‌های رابطه انسان با طبیعت، حائز اهمیت است. زیرا در بسیاری موارد انسانها در بهره‌مندی از آزادی‌های فردی، حقوق هم‌نوعان خود را رعایت می‌نمایند، اما رعایت حقوق سایر موجودات را ارجی نمی‌نهند، مگر در صورتی که موجب تضییع حقوق سایر انسانها باشد. گویی انسان آزاد است تا از طبیعت آن گونه که می‌خواهد بهره‌برده، مگر اینکه مانع آزادی و حقوق دیگران در بهره‌وری

از طبیعت بشود. اما بر اساس دیدگاه سوییدلر، طبیعت و همه موجودات آن اعم از جاندار و غیرجاندار، دارای حرمت و ارزش ذاتی‌اند و حفظ آن وظیفه همه انسانهاست.

در کنار این نقاط قوت، ایراد و اشکال‌هایی نیز درباره طرح سوییدلر مطرح است:

۱- مبانی سوییدلر درباره اخلاق جهانی نشان‌دهنده دیدگاه وی درباره نقش مؤثر و بنیادین دین در اخلاق جهانی است، اما تبیین وی درباره چگونگی کارکرد دین در اخلاق جهانی قدری قابل تأمل است: با توجه به اینکه او معتقد است اصول اخلاق اجتماعی توسط ادیان پایه‌ریزی شده، از این جهت دین همواره مرکز و محور اخلاق و معنویات هر تمدن بوده است و اکنون نیز در جامعه واحد جهانی با توجه به حقانیت همه ادیان و عدم برتری یکی بر دیگری، باید اصول مشترک ادیان، مبنای اخلاق جهانی باشد، می‌توان گفت از نظر وی منشأ استخراج اخلاق جهانی، اخلاق مشترک میان ادیان است. در حالی که دقت در رابطه دین و اخلاق نشان می‌دهد که دین، منشأ اخلاق نیست و پیامبران نیز هیچ یک مؤسس اخلاق نبوده‌اند، بلکه بزرگترین حامیان اخلاق بوده‌اند.^۷ اگر اخلاق جهانی از اساس از اخلاق مشترک میان ادیان و از طریق گفت‌وگوی بین‌الادیان حاصل شود، تعمیم مخاطبان آن از پیروان ادیان به غیر آن محل بحث خواهد بود، حال آنکه اگر مبنای اخلاق جهانی، اصول اخلاقی برخاسته از ذات و فطرت انسانی باشد، نیازی به توسل به دین به عنوان منشأ استخراج این اصول نیست. هر چند این مسئله نباید مانع از توجه به دین به عنوان بزرگترین حامی و پشتیبان برای اخلاق باشد. دین از دو جهت می‌تواند کارکرد حمایتی برای اخلاق داشته باشد: الف- دین به عموم انسانها اطمینان می‌دهد که اصول اخلاقی به منبعی استوار تکیه زده و مرجعی اصیل آن را تأیید نموده است، بنابراین عمل به آن نه تنها جای نگرانی نیست، بلکه ثمربخش و سعادت‌آفرین است. مطالعه تاریخ نشان می‌دهد که هیچ فیلسوف و صاحب‌نظری نتوانسته است همچون دین، در طول اعصار و قرون مختلف و در سطحی عمیق و گسترده این نقش را ایفا نماید؛ ب- با توجه به اینکه خودخواهی ریشه همه بدیها و ردائل اخلاقی است، هر نیرویی که بتواند با آن مقابله نماید نقش مؤثری در تحقق اخلاق فاضله خواهد داشت. یاد خدا و یاد مرگ به عنوان دو رکن اساسی در آموزه‌های دینی، خودخواهی‌های افراطی را در وجود انسان

از بین می‌برد، سرکشی‌های آتش شهوت را فرو می‌نشانند و زمینه شکوفایی اخلاق فاضله را فراهم می‌آورد (ر.ک. سروش، ۱۳۷۴: ۹-۱۱).

نکته قابل توجه اینکه سوییدلر هرچند در ارائه مبانی اخلاق جهانی نقش دین را این گونه تبیین نموده است، اما در مرحله عمل، گویی خود متوجه این نقد بوده، لذا در ارائه بیانیه اخلاق جهانی، قاعده زرین را مبنا قرار داده است. قاعده زرین، هر چند مورد تأیید همه ادیان واقع شده است، اما در واقع اصلی فرادینی است که عقل سلیم به آن حکم می‌کند.

۲- از یک سو در این بیانیه، قرار دادن قاعده زرین به عنوان اصل مبنایی به این معناست که اصول پایه در واقع اصول مستخرج از قاعده زرین است. از سوی دیگر، اصل قاعده زرین به روابط میان انسان‌ها اشاره دارد، درحالی که اصل پایه سوم، از رابطه میان انسان‌ها فراتر رفته و درباره رابطه انسان با همه موجودات غیرانسانی سخن می‌گوید. بنابراین نحوه حصول این اصل از قاعده زرین، محل تأمل است. به نظر نگارنده، در صورتی که بر اساس تفسیر سوییدلر از قاعده زرین بر پایه دیگر خواهی، معنای واژه «دیگر» را توسعه داده و شامل همه موجودات غیرانسانی بدانیم، می‌توان گفت این اصل مستخرج از قاعده زرین است؛ به این معنا که عشق به خود حقیقی اگر کمال یابد می‌تواند شامل علاقه به همه موجودات دیگر اعم از انسان و غیر انسان و جاندار و غیر جاندار، که به نوعی با خود حقیقی مرتبط هستند، نیز بشود. البته طبیعی است که در اینجا مراتب متفاوت موجودات و نسبت آن‌ها با انسان را نمی‌توان نادیده انگاشت. اما اینکه این تعمیم و توسعه در معنای قاعده زرین تا چه اندازه صحیح و قابل قبول عموم باشد، مطلب دیگری است که می‌تواند مبنای نقد اصل پایه سوم قرار گیرد.

۳- با توجه به اینکه یکی از مؤلفه‌های اخلاق جهانی پیوند میان نظر و عمل است، طرح اصل آزادی در یک بیانیه اخلاق جهانی که با هدف ایجاد صلح جهانی و حل چالش‌های ناشی از جهانی‌شدن، ارائه شده است، نمی‌تواند خالی از ارائه راه‌کارهای عملی مناسب به ویژه ناظر به ابعاد اخلاقی این مسئله باشد. به نظر می‌رسد عدم توجه سوییدلر به این مسئله ناشی از تأثیر لیبرالیسم متداول غربی (مبتنی بر فردگرایی مدرنیستی) بر دیدگاه اوست. از آن جا که اخلاق جهانی برای ادامه حیات جامعه جهانی و توسعه و شکوفایی آن ضروری است (Swidler, 1996: 8). سخن از

آزادی به عنوان یکی از اصول آن، بدون توجه به رابطه صحیح میان فرد و جامعه و با تأکید صرف بر اصالت فرد، صحیح نیست. در اینجا جای این پرسش هست که اکنون که سخن از جامعه جهانی مطرح است، چه چیز می‌تواند ضامن اصل آزادی در این گستره باشد. آیا تأمین آزادی در جامعه جهانی نباید در پرتو مصالح عمومی جامعه تحقق یابد تا در عین حال که افراد آزادانه به مسیر زندگی خود ادامه می‌دهند، جامعه جهانی نیز وحدت و انسجام خود را حفظ نموده و به نحوی صلح‌آمیز به حیات خود ادامه دهد؟ اگر چنین است، معیار تعیین مصالح عمومی جامعه جهانی چیست؟ به نظر می‌رسد پاسخ به این پرسش نیازمند بازبینی در نگرش لیبرالیسم مبتنی بر اصالت فرد است. (به این ترتیب انتقادات مارکسیسم و اجتماع‌گرایان بر فردگرایی لیبرالیسم، نسبت به دیدگاه سوییدلر نیز وارد است.)

۴- هرچند سوییدلر ذیل اصل صلح، به عدالت به عنوان شرط ضروری رشد کامل انسان در بعد فردی و اجتماعی توجه نموده و بر توسعه آن در همه سطوح و برای همه افراد تأکید داشته است، اما مصادیق بارز بی‌عدالتی در دنیای کنونی مانند گرسنگی، بیکاری میلیون‌ها نفر در اقصی نقاط جهان، استثمار عده زیادی از انسان‌ها با درآمد ناچیز و نابودی امکانات آینده آن‌ها و به طور خلاصه، فقر و فاصله طبقاتی، گویای این است که طرح اخلاق جهانی باید در بردارنده راه‌کارهایی مؤثر برای مبارزه با بی‌عدالتی باشد. سوییدلر اصل عدالت را تنها از رهگذر اعلامیه حقوق بشر مطرح نموده و البته سعی داشته است تا همچون دیگر اصول این بیانیه، افزون بر حق، بر مسئولیت و تکلیف معادل آن نیز تأکید نماید، اما بازهم می‌توان گفت اصل اساسی عدالت، نیازمند تبیین دقیق‌تری هم در حوزه حقوق و هم در حوزه مسئولیت‌هاست.

۵- بیانیه دوم به خلاف بیانیه اول که در اجماع ادیان مورد تأیید و توافق قرار گرفت، از جانب یک شخص ارائه و سپس از دیگران خواسته شده است تا درباره آن به گفت‌وگو بپردازند. گویی نویسنده (سوییدلر) توافق عام بر این اصول را به جهت ابتدای آن بر اعلامیه حقوق بشر، پیش‌فرض گرفته است. وی در این باره می‌نویسد:

نکته مهم این است که در این بیانیه نه فقط اصول پایه، بلکه اصول میانی نیز

آمده است. عمده این اصول در بیانیه حقوق بشر سازمان ملل در سال ۱۹۴۸

گنجانده شده است، اما ضروری است که در اینجا نیز توسط ادیان و سنت‌های اخلاقی تبیین شده و مورد تأیید قرار گیرد. بنابراین، همه مردم جهان اعم از پیروان ادیان و سنت‌های اخلاقی و غیر آنان، خواهند دانست که خود را به چه استانداردهای اخلاقی متعهد می‌کنند (Swidler, 2014: 165).

اما این روش با مبانی سوییدلر سازگاری ندارد، زیرا وی معتقد است: تمام سنت‌هایی که می‌خواهند در گفت‌وگو شرکت نمایند، باید در برنامه‌ریزی اولیه آن دخیل باشند.
 ۶- برخی محققان معتقدند بیانیه (اول و دوم) اخلاق جهانی فاقد ملاک‌هایی اخلاقی است، درحالی‌که نقش اصلی دین در اخلاق جهانی در ارائه ملاک‌هایی به‌عنوان هدف‌های اخلاقی و نیز توجیه‌کننده هرگونه رفتار اخلاقی است. برای درک بهتر این خلأ، توجه به هرم اخلاق لازم است:

شکل ۱- هرم اخلاق

کارایی و اثربخشی اخلاق جهانی به هرم اخلاق بستگی دارد. قاعده این هرم، رفتارهای اخلاقی است که در پرتو قواعد کاربردی معین می‌شود. این قواعد برگرفته از اصول میانی، و اصول میانی مأخوذ از اصول پایه است و اصول پایه از قاعده مبنایی اخذ می‌شود که مبتنی بر ملاک‌هایی اخلاقی است. در این هرم، از قاعده به رأس، اهداف زندگی اخلاقی و از رأس به قاعده ادله موجه بودن رفتار اخلاقی حاصل می‌شود. بیانیه اخلاق جهانی از قاعده مبنایی، آغاز و اصول پایه و میانی

اخلاق را از آن استخراج نموده است، اما سخن از ملاک نهایی اخلاق به میان نیاورده است و به این ترتیب اخلاق در این بیانیه فاقد منشأ و سرچشمه و فاقد معیار نامشروط برای توجیه هنجارها و اصول اخلاقی است، درحالی که مهم‌ترین و اصلی‌ترین نقش دین در اخلاق جهانی این است که نظام اخلاقی را به ملاک نهایی (خدا) پیوند می‌زند. عدم توجه به این مسئله باعث شده است تا از موضع دین، اخلاقی بی‌نیاز از دین ترویج شود (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۲: ۶-۷؛ ۱۳۸۳: ۳۰).

به نظر نگارنده این نقد به‌طور کلی به هر دو بیانیه اول و دوم اخلاق جهانی وارد شده است. ارزیابی بیانیه اول از موضوع این پژوهش خارج است، اما درباره بیانیه دوم این نقد به نظر صحیح می‌رسد.

۸- نیکل ملارا معتقد است: به‌رغم اینکه گفت‌وگو درباره اخلاق جهانی چندین مرتبه در سطح علمی و دانشگاهی رخ داده است، اما هنوز نتوانسته به سطح مردمی و زندگی عملی مردم انتقال یابد (Melara, 2015: 18). این در حالی است که سویدلر بر این باور است که گفت‌وگوی حقیقی زمانی رخ می‌دهد که منجر به تغییر نگرش و در نتیجه تغییر در عمل و رفتار طرفین گفت‌وگو بشود و گفت‌وگو در باب اخلاق جهانی نیز از این اصل مستثنا نیست.

به نظر نگارنده ضرورت و اهمیت اصول اخلاق جهانی در مرحله عمل، از نظر سویدلر پوشیده نیست. او بر این مسئله تأکید نموده است که اخلاق جهانی برای اینکه بتواند به مرحله عمل برسد و نتایج مثبتی به بار آورد، نیازمند عملکرد صحیح رهبران و نیز خود مردم در قبال این اصول است:

اخلاق جهانی باید در سه سطح دانشمندان، رهبران و عموم مردم مطرح شود، در غیر این صورت نتیجه لازم را به دنبال نخواهد داشت. از این رو، اصرار من بر آن است که ابتدا همه جوامع و سازمان‌های مذهبی، اخلاقی و ... به‌ویژه سازمان‌های غیردولتی در سرتاسر جهان - با رویکرد گفت‌وگو و با جدیت تمام در جهت ارائه پیش‌نویس اعلامیه اخلاق جهانی هر چه سریع‌تر اقدام نمایند (Swidler, 2014: 167).

اما به‌رغم این توجه و تأکید، می‌توان گفت اصول این بیانیه در هر سه سطح موضوع یک گفت‌وگوی حقیقی واقع نشده است، در غیر این صورت آثار عملی آن نمودار می‌شد.

نتیجه

طرح اخلاق جهانی سوییدلر با رویکرد اشتراک ادیان و بر مبنای گفت‌وگو ارائه شده است. هر چند این طرح، به شدت تحت تأثیر اعلامیه حقوق بشر بوده است، اما امتیاز آن، توجه به مسئولیت‌ها در کنار حقوق است، زیرا تأکید بر حقوق، بدون توجه به مسئولیت‌ها اثرگذاری لازم برای حل چالش‌های جهانی را ندارد. این نقطه قوتی است که می‌تواند کارایی طرح سوییدلر را دوچندان نماید. دیگر نقاط قوت این طرح عبارت است از: توجه خاص به مسئولیت انسان در رابطه با سایر موجودات و حفاظت از محیط زیست، توجه به اصل آزادی به عنوان یک مسئولیت و نه تنها به عنوان یک حق، تعیین محدوده آزادی فردی با نظر به مسئولیت انسان در حفظ حرمت همه موجودات جاندار و غیر جاندار، انتخاب روش گفت‌وگو برای حصول اخلاق جهانی، پیوند میان نظر و عمل با تأکید بر ضرورت گفت‌وگو در سطوح مختلف و نیز توجه به نقش دین در تمدن و اخلاق جهانی. در کنار این نقاط قوت، نقاط ضعفی نیز در این طرح وجود دارد: تأکید سوییدلر بر نقش دین در اخلاق جهانی به عنوان منشأ استخراج اصول، صحیح نیست، زیرا دین حامی اخلاق است نه مؤسس آن، لذا سوییدلر خود در مرحله عمل به انتخاب اصلی فرادینی (قاعده زرین) به عنوان مبنای اصلی بیانیه روی آورده است. بر اساس دیدگاه سوییدلر دین در اخلاق جهانی به عنوان منشأ استخراج اصول ایفای نقش می‌کند، در حالی که به نظر می‌رسد دین برای اخلاق جهانی بیشتر کارکرد حمایتی داشته باشد. افزون بر این، با توجه به ضرورت پیوند میان نظر و عمل در اخلاق جهانی، تأکید بر آزادی فردی برگرفته از لیبرالیسم غربی، بدون ارائه راه‌کارهای عملی مناسب با توجه به ابعاد اخلاقی آزادی، نمی‌تواند پاسخگوی چالش‌های جهانی در مسئله آزادی باشد. همچنین تأکید سوییدلر بر عدالت به عنوان یک مسئولیت اخلاقی، به تنهایی و بدون ارائه راه‌کارهای مؤثر برای مقابله با مصادیق متعدد بی‌عدالتی در سطح جهان پاسخگو نیست. نکته دیگر اینکه با توجه به تأکید سوییدلر بر گفت‌وگوی بین ادیان به عنوان مبنای اصلی در اخلاق جهانی، و نیز حضور همه طرف‌های گفت و گو در برنامه‌ریزی اولیه، به عنوان یک قاعده در گفت‌وگو، انتظار می‌رود، بیانیه وی در اجماع ادیان، تنظیم و ارائه شده و حاصل گفت‌وگوی میان آنان باشد، در حالی که در عمل چنین نبوده است. این بیانیه تنها از سوی وی تنظیم و ارائه و سپس از دیگران دعوت شده

است تا درباره آن گفت‌وگو نمایند. در نهایت، در ارزیابی اینکه این طرح تا چه حد در ابتدای بر اشتراک ادیان توفیق یافته است، باید گفت هرچند برخی مبانی سوییدلر مانند گفت‌وگوی عمیق و مؤثر ادیان و نقش دین در تمدن و اخلاق جهانی از ظرفیت لازم برای ارائه اخلاق جهانی مبتنی بر اشتراک ادیان برخوردار و گویای توجه و تمایل وی به این رویکرد است، اما تمرکز بر مواد اعلامیه حقوق بشر (که فارغ از ادیان و اشتراک آن‌ها طرح شده است) و عدم برقراری پیوند آن با اخلاق مشترک ادیان و مکاتب در متن بیانیه، مانع از بروز و ظهور این رویکرد در اصول بیانیه شده است. تا جایی که می‌توان گفت نقش ادیان در اخلاق جهانی با نظر به بیانیه، به راحتی قابل اثبات نیست.

پی‌نوشت‌ها

- ^۱ دهقانی، سارا (۱۳۹۱) *نسبت بنیادگرایی در جهان اسلام و اخلاق جهانی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد فلسفه اخلاق، دانشگاه قم.
- ^۲ متن این بیانیه در سال ۱۹۹۶ در مجمع عمومی شورای تعامل، در جمع متخصصین مذاهب مختلف با عنوان *در جست‌وجوی استانداردهای اخلاق جهانی* تأیید شد. پس از آن در طی سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۱۸ همچنان در مجامع مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفت تا سرانجام در سال ۲۰۱۸ پارلمان ادیان جهان که با حضور ۸۶۰۰ نفر تشکیل شد، ضمن تأیید کامل متن بیانیه اول، یک مورد با نام *تعهد به فرهنگ حفاظت از زمین و بقای آن* به اصول بیانیه پیشین اضافه نمود.
- ^۳ طی سال‌های ۱۹۹۴-۲۰۰۸ اندیشمندان مذاهب مختلف به تفسیر و تبیین دیدگاه خود در باره این بیانیه پرداختند. در سال ۲۰۰۸ جمعی از دانشجویان تحصیلات تکمیلی سوییدلر در گروه ادیان دانشگاه تمپل در ادامه طرح او پیش‌نویس دیگری با عنوان *بیانیه‌ای برای اخلاق انسانی* ارائه نمودند. آخرین فعالیتی که از سوییدلر در این باره به ثبت رسیده است مربوط به فعالیتهای موسسه گفت و گو (که سوییدلر آن تأسیس نموده و ریاست آن را به عهده دارد) در سال ۲۰۱۷ است. از جمله این فعالیتها می‌توان به این موارد اشاره نمود: برگزاری کارگاه آموزشی تحولات اخلاق جهانی؛ تشکیل شورای مشورتی اخلاق جهانی؛ شرکت در کنفرانس بین‌المللی "اخلاقی جهانی برای تجارت جهانی؟ مسئولیت‌های جهانی مدیریت" و برگزاری سمپوزیوم سالانه اصلاحات با عنوان بررسی نحوه پیش‌بینی اصلاحات مربوط به توسعه اخلاق جهانی.
- ^۴ انتخاب شیوه گفت‌وگو برای دستیابی به اخلاق جهانی در صورتی موفق خواهد بود که این قواعد در عمل محقق شود. در حالی که تجربه چند دهه اخیر به خوبی نشان می‌دهد که به رغم تأکید روزافزون متفکران

بر شیوه گفت و گو، در عمل بیشتر قدرت و سیاست تعیین کننده مسائل جهانی بوده است، تا آنچه سوییدلر و امثال او می‌پندارند.

^۵ سوییدلر در اینجا به تفاوت دین و ایدئولوژی اشاره می‌کند: «اگر این تفسیر بر مبنای امر متعالی نباشد، ایدئولوژی نام دارد. عملکرد ایدئولوژی در زندگی افراد و گروه‌ها نیز مانند عملکرد دین است» (Swidler, 1996: 1) هر چند رویکرد وی، مبتنی بر اشتراک ادیان است اما بر این اساس که عملکرد دین و ایدئولوژی را در مرحله عمل مشابه می‌داند در متن بیانیه و نیز دیگر آثارش، دین و ایدئولوژی را به ندرت از هم تفکیک می‌کند.

^۶ این همان قاعده دوم مشهور کانتی است: «چنان رفتار کن تا بشریت را چه در شخص خود و چه در شخص دیگری همیشه به عنوان یک غایت به شمار آوری، و نه هرگز همچون وسیله‌ای» (کانت، ۱۳۶۹: ۷۴)

^۷ به همین دلیل پیامبر گرامی اسلامی می‌فرمایند: إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۶/۲۱۰). «این است و جز این نیست که من مبعوث شدم برای اینکه تمام کنم مکرمت‌های اخلاقی را». تمام کردن یعنی مراحل مختلف را طی کردن تا رسیدن به پایان امر.

منابع

- 0 سروش، عبدالکریم (۱۳۷۴) «خدمات و حسنات دین»، مجله کیان، شماره ۲۷: ۲-۱۶.
- 0 سوییدلر، لئونارد (۱۳۸۲) «عصر گفت‌وگوی جهانی»، ترجمه هوشنگ رهنما، اخبار ادیان، سال اول، شماره ۶: ۵۶-۵۹.
- 0 سوییدلر، لئونارد (۱۳۸۵) «گفت‌وگوی عقل‌ها، دست‌ها و دل‌ها»، اخبار ادیان، شماره ۱۹.
- 0 سوییدلر، لئونارد (۱۳۹۳) «گفت‌وگو چیست؟»، ترجمه مهدی صالحی و احمد مقری، مجله هفت آسمان، سال شانزدهم، شماره ۶۳ و ۶۴: ۱۷۳-۱۹۶.
- 0 فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۲) «تأملی در اخلاق جهانی با تأکید بر بیانیه‌های سوییدلر و هانس کونگ»، پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت)، شماره اول: ۷۹-۸۸.
- 0 فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۳) «به سوی اخلاق جهانی؛ ترجمه، تحلیل و نقد نخستین بیانیه اخلاق جهانی»، فصلنامه انتقادی، فکری، فرهنگی کتاب نقد، شماره ۳۰: ۵۸-۷۷.
- 0 کانت، ایمانوئل (۱۳۶۹) بنیاد مابعدالطبیعه اخلاق، ترجمه حمید عنایت و علی قیصری، تهران: انتشارات خوارزمی.
- 0 کونگ، هانس (۱۳۸۹) «اخلاق جهانی به‌مثابه بنیانی برای جامعه جهانی»، ترجمه و نقد سیدحسین شرف‌الدین، معرفت اخلاقی، شماره ۱: ۱۱۵-۱۴۶.

- 0 کونگ، هانس (۱۳۹۱) هنر زیستن: تأملاتی در معناداری زندگی، ترجمه حسن قنبری، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.
- 0 مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق) بحار الأنوار، ج ۱۶، چاپ دوم، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- 0 مک نیون، دان (۱۳۹۵) اخلاق خلاق؛ درآمدی بر اخلاق نظری و عملی، ترجمه ادیب فروتن، تهران: انتشارات ققنوس.

- 0 Kuschel, K. J. (2002) "The global ethic and world religions in an age of globalization", in: A. Race & I. Shafer (eds) *Religions in Dialogue: From Theocracy to Democracy* (Aldershot, England: Ashgate), pp. 209–218.
- 0 Melara, Nicole (2015) "Global Ethic at the Grassroots: A Research Proposal Based on the Work of Leonard Swidler", *Journal of Ecumenical Studies*, Vol. 50(1): 18-20.
- 0 Meollendorf, Darrel and Heather Widdows (2015) *The Routledge Handbook of Global Ethics*, London: Routledge.
- 0 Swidler, Leonard (1996) *The Intimate Intertwining of Business, Religion & Diologue*, paper presented at the World Congress on Business, Economics and Ethics sponsored by International Society of Business, Economics & Ethics at Reitaku Univ., Tokyo, Japan.
- 0 Swidler, Leonard (2014) *Dialogue for Interreligious Understanding*, New York: Palgrave Macmillan.